

Thatcher'ın Temel Maliye-Ekonomi Politikaları ve Birleşik Krallık'taki Etkileri*

Kamil GÜNGÖR**

Thatcher'ın Temel Maliye-Ekonomi Politikaları ve Birleşik Krallık'taki Etkileri

Thatcher's Fundamental Fiscal-Economic Policies and Their Impacts in Uk

Özet

Ekonomilerde devletin rolü sürekli olarak tartışma konusu olmuştur. Bu tartışmalar ekonomi teorilerinin doğuşunun en önemli nedenlerinden birisidir. Ancak ekonomide devletin bir aktör olarak varlığı hemen hemen bütün teorilerde kabul görmektedir. 1980'li yıllarda devletlerin ekonomideki rolleri azaltılmıştır. Devletin bu yeni rolü, 1980'li yıllarda Birleşik Krallık ve Amerika'da güçlü bir karşılık bulmuştur. Dünyada en başarılı uygulama ise Thatcher döneminde yaşanmıştır. Thatcher uyguladığı liberal politikalarıyla piyasaları serbestleştirmiştir. Thatcher'in politikalarının dört temel ayağı vardı: Vergi indirimleri, kamu harcaması indirimleri, sıkı para politikası ve deregulasyon. Thatcher bu politikalarını uygularken iki teoriden ilham almıştır. Bunlardan birisi monetarizm, diğeri ise arz yönlü iktisattır. Çalışmada, Thatcher dönemi uygulamaları ve bu uygulamaların sonuçları değerlendirilmiştir.

Abstract

The role of the state in economies has always been a matter of debate. These debates are one of the most important reasons for the emergence of economic theories. However, the existence of the state as an actor in the economy is accepted in almost all theories. In the 1980s, the role of states in the economy had been reduced. State's new role in the 1980s has found a powerful response in Britain and America. The most successful application in the world was Thatcher era England. Thatcher liberalized the markets with her liberal policies. There were four main pillars of Thatcher's policies: Tax reductions, public spending reductions, tight-monetary policy and deregulation. Thatcher has inspired two theories while applying these policies. One of them is monetarism and the other is supply-side economics. In this study, applications of Thatcher period and the results of these applications have evaluated.

Anahtar Kelimeler: Vergi İndirimleri, Kamu Harcamaları İndirimleri, Sıkı Para Politikası, Deregulasyon, Serbest Piyasa Ekonomisi.

Key Words: Tax Reductions, Public Expenditure Reductions, Tight Monetary Policy, Deregulation, Free Market Economy.

1. Giriş

2008 küresel krizi ile birlikte ekonomilerde devlet müdahaleleri yeniden gündeme gelmiştir. Klasik iktisadın öngördüğü model 1920'li yıllardan itibaren ekonominin talep yönüne cevap veremeyince, aktif devlet müdahaleleri kurumsallaşmış, ancak bu müdahaleler de 1970'li yıllardan itibaren yeni ve daha önce öngörülmeyen makro ekonomik sorunlara yol açmıştır. Bu durumda güncel yorumu yapılarak yeniden gündeme gelen piyasacı yaklaşımlar dünya ekonomisinde 1980'li yıllarda önemli işbirliklerine gidilmesine neden olmuş, ancak çeşitli bölgesel krizlerin oluşumunu da

* Bu çalışmada; 'Arz Yönlü İktisat Aracı Olarak Vergi İndirimleri Politikası ve Türkiye' isimli doktora tezinden yararlanılmıştır.

** Kamil GÜNGÖR, Doç.Dr; Afyon Kocatepe Üniversitesi, Maliye Bölümü, gungor72@hotmail.com

engelleymemiştir. Asya krizi, Rusya krizi, Japonya’da ekonomik durgunluk, Türkiye’de 2001 krizi, Güney Amerika ekonomilerinde yaşanan krizler bölgesel ya da bir ülke ekonomisi ile ilgili iken, 2008 krizi küresel bir boyutta gerçekleşmiştir. Aradan geçen yaklaşık 10 yıl gibi bir süreden sonra geçici kabul edilen bu müdahaleler yerini yavaş yavaş devletlerin ve uluslararası (international) ya da uluslar üstü (supranational) kurumların gözetiminde piyasa güçlerine bırakmaya başlamıştır.

2008 kriziyle birlikte devlet müdahaleleri her ne kadar artsa ve vergi yükünü etkileyen yeni düzenlemelere gidilse de bu müdahalelerin esasen piyasa merkezli olduğunu kabul etmek gerekir. Zira günümüzde geçmişte olduğu gibi vergilendirme başta olmak üzere maliye politikası araçlarının aktif ve sürekli kullanımına geri dönüş beklenmemektedir. Kriz dönemi müdahalelerinin daha çok bozulan piyasa dengelerini tekrar yerine oturtmak maksatlı olduğu kabul edilmektedir. Zira 1980’li yıllarda sonlandırılan bu politikaların, 1990’lı yıllardan itibaren devletçi ekonomik modelin de çökmesiyle birlikte kurumsal olarak yeniden uygulanabilir olmadığı yönünde genel bir kabul olduğu söylenebilir. 1980’li yılların en önemli piyasacı uygulamalarından birisi de başarısı geniş bir kabul gören ve vergi indirimlerinin dört temel ayağından birisi olduğu Birleşik Krallık’taki modeldir. Thatcherizm olarak ekonomi literatürüne girmiş olan bu yaklaşım Türkiye’nin de içerisinde olduğu pek çok ülke ekonomisi için ilham kaynağı olmuştur.

Türkiye’de ise vergi reform çalışmaları güncelliğini korumaktadır. Bu amaçla hazırlanan tasarının önemli bir yönü ise vergi oranlarında piyasaya daha çok rol veren vergi indirimlerine de yer verilmiş olmasıdır. 1980’li yıllarda daha çok istisna ve muafiyetlerle teşvik edilen müteşebbisler, 2000’li yıllardan itibaren bölgesel ve sektörel teşvikler yanında genel indirimlerle de desteklenmiştir. Burada asıl amaç, doğrudan ve finansal sermayeyi Türkiye’ye çekme gayretlerinde globalleşen dünya ekonomisine entegre olma çabasıdır. Bu amaçla kurumlar vergisi yasası çıkarılmış, gelir vergisinde ise vergi indirimlerinin de içerisinde olduğu yeni bazı düzenlemelere gidilmiştir. Ancak bu düzenlemelerin yetersiz olduğu bilinmektedir. Türk vergi sisteminin uluslararası sisteme daha uyumlu, rekabet ortamı oluşturan, Avrupa Birliği ilkeleriyle çelişmeyen yeni bir vizyona ihtiyacı olduğu kabul edilmektedir. Bu çerçevede Maliye Bakanlığının hazırladığı taslak vergi kanunları bir yandan gelir ve kurumlar vergisini tek çatı altında birleştirirken bir yandan da özellikle gelir vergisinde indirimler öngörülmektedir. Tasarının 2018 yılı içerisinde yasalaşması beklenmektedir. Küresel sermayenin hız kazandığı böyle bir dönemde 1980’li yılların başarılı vergi indirimi politikası olan Birleşik Krallık deneyimi yol gösterici olabilir. Makalede 1980’li yıllarda Birleşik Krallığın daha önceki yıllarda yaşadığı sorunları aşmak için uyguladığı vergi politikaları analiz edilmektedir.

2. Thatcher Döneminde Ekonomi-Maliye Politikasının Çerçevesi

Vergi indirimleri, kamu harcaması indirimleri, sıkı para politikası ve deregulasyon politikalarına dayanan ekonomi politikaları 1980’li yıllarda Thatcher döneminde etkili bir şekilde uygulanmış ve dünyada yansımaları olmuştur. Birleşik Krallık’ta 1970’li yılların ortalarına kadar Keynezyen politikalar hâkimdi. Öyle ki şehirlerarası otobüs işletmeleri bile bir dönem devlet tarafından işletilir hale gelmişti. (Kavanagh 1995, s. 42). Bunun önemli bir nedeni; Birleşik Krallığın II. Dünya savaşı

sonra iktidara gelen İşçi Partisinin 'millileştirme'yi temel politika haline getirmesi idi. 1996'da Tony Blair tarafından değiştirilinceye kadar bu partinin hareket noktasını oluşturan parti programının dördüncü maddesi "*sınıfsız toplum idealini gerçekleştirmek için üretim ve dağıtım araçlarının toplum lehine aktarılması*" ilkesine dayanıyordu. Bu politikasıyla kapitalizmin beşiği kabul edilen Birleşik Krallık aynı zamanda sosyalizme en yakın ülke olarak adlandırılmıştır. (Yay 2000, s. 268).

Müdahaleci politikalar Birleşik Krallık'ta Thatcher'in iktidarına kadar, hem İşçi Partisi hem de Muhafazakâr Parti tarafından uygulanmıştır. Ancak 1976 yılından itibaren İşçi Partisi iktidarı durumun farkına varmış ve IMF'nin de desteğiyle para arzındaki artışa sınırlama getirmiş ve kamu harcamalarında indirime gitmişti. Thatcher'in 1979'da iktidara gelmesiyle birlikte Keynezyen politikalar tamamen terkedilmiş; piyasa ekonomisine dayalı, para arzını, kamu harcamalarını ve vergiyi sınırlandıracak yeni politikalar benimsenmiştir. (Drucker 1988, s.192).

1979 yılında Thatcher'in iktidara gelmesiyle bu politika resmen terkedilmiş ve yerini piyasa ekonomisini güçlendirici politikalara bırakmıştır. Bu politika değişikliği üzerinde gerek yaşanan petrol krizi merkezli bunalım, gerekse de Keynezyen ekonomik önerilerin sonuçlarının olumsuzluğu etkili olmuştur. Durham (1989, s.63). Bu sayede Birleşik Krallık'ta ekonomi, İspanya hariç, tüm AB ülkelerinden daha fazla büyümüştür. Oysa 1960'lı ve 70'li yıllar boyunca Birleşik Krallık AB ülkelerinin gerisinde idi. Thatcher (1993, s. 668). Muhafazakâr Parti ekonomik ve sosyal fikirlerin oluşmasında açıkça Milton Friedman'ın monetarizminden ve F. A. Hayek'le temsil edilen Avusturya Okulu'ndan etkilendi. Bunları Yeni Klasik Makro İktisat Okulu Arz Yanlı İktisat izledi. Muhafazakârlar enflasyonu gelir politikalarıyla değil, monetarizmin önerdiği şekilde parasal bir olay olarak değerlendiriyordu. Bu yüzden enflasyonla mücadelede para arzının denetlenmesini öneriyordu. İkinci olarak; monopollerin sınırlandırılmasını, sendikalarla yeni bir ilişki ağı oluşturulmasını ve gücünün sınırlandırılması gerektiğini vurguluyordu. Üçüncü olarak ise, etkisiz olarak nitelendirdiği refah devleti uygulamalarının kaldırılmasını savunuyordu. (Yay, 2000, s. 243-244).

1970'li yılların Birleşik Krallık ve dünya için önemli bir sorunu da petrol fiyatlarındaki dalgalanmadır. Bu dönemde Birleşik Krallık özellikle Kuzey Denizde yeni petrol ve doğal gaz rezervleri keşfetmiş ve üretimini artırarak net ihracatçı bir ülke haline gelmiştir. Bu şekilde petrol şokundan kaynaklanan etkileri ortadan kaldırma yanında ihracatçı bir ülke konumuna dönüşmüş olmasının da Thatcher politikalarının başarısı üzerinde etkisi olmuştur. (Singh ve Atkins 1983, s 46).

Thatcher'e göre "*Birleşik Krallık'ta ileri derecede sosyalist kalıntılar vardı*" ve "*tedavisinin ilk şartı kamu işletmelerinin özelleştirilmesi*" idi. Diğer yandan kamu harcamaları içindeki sosyal harcamalar azaltılmıyordu. Özelleştirme sonrası gelen yüksek paralar, Kuzey Denizi'nde bulunan petrolden elde edilen 100 milyar sterlinlik gelir, işsizlik paralarının ödenmesinde hükümete çok faydalı oldu. Artık büyük kamulaştırılmış sektörlere, güçlü sendikalara, yüksek oranlı vergilendirmelere geri dönmek mümkün değildi. (Helvacı ve Demirtepe 1998, s. 101-111).

Aşağıdaki grafikte Birleşik Krallık'ın 1949-2011 arasındaki büyüme oranları görülmektedir. Ana hatlarıyla bakıldığında, 1980-1983 arasında yükseliş, 1983-1984 arası ufak çaplı bir düşüş, ardın-

dan 1988'e kadar hızlı bir yükseliş söz konusudur. Ancak daha sonra bir küçülmeden bahsedilmekle birlikte dönem sonunda gelirde % 181 artış yaşanmıştır.

Kaynak: Gedizlioğlu, s. 16

Bu döneme ait ilginç bir sonuç; 1987-89 yılları arasında hükümetin kamu kesimi borçlanma gereğini ortadan kaldırması, bir başka deyişle bu yıllarda Birleşik Krallık'ta bütçe fazlasının yaşanmış olmasıdır. Bu sırasıyla % 0.7, % 3.0 e % 2.7 olarak gerçekleşmiştir. Oysa Birleşik Krallık en son İkinci Dünya Savaşı'ndan önce bütçe fazlası vermişti. Bu sonucun elde edilmesinde hükümetin kamu harcamalarında indirimlere gitmesi, sıkı para politikası, özelleştirmeye ağırlık vermesi ve vergi indirimleri politikalarının etkili olduğu söylenebilir. Yine bu dönemde hükümet refah devleti ve popülist politikalar uygulamaktan kaçınmışken özel sektörü teşvik edici vergi politikalarına ağırlık vermiştir. (Derbyshire I. ve Derbyshire J. 1990, s. 230-231).

Politikanın altyapısı ise belli bir süreçten geçerek olgunlaşmıştır. Thatcher Muhafazakâr Partinin başına 1975 yılında geçmiştir ve bu dönemde Thatcher için Birleşik Krallık'ta politikalarını anlatması için uygun ortam da vardı. Çünkü İşçi Partisi'nin müdahaleci devlet anlayışı ve Keynezyen iktisadi düşüncenin yetersizliği ile petrol şokları birleşince; Birleşik Krallık'ta enflasyon hızla yükselmeye başlamış, sanayi üretimi azalmış ve işsizlik artmıştı. Gerçekte ise Keynezyen iktisat bu sonucu öngörmüyordu. Bir başka deyişle Keynezyen Teoriye göre enflasyon içinde durgunluk (ya da gerileme) ve işsizliğin (stagflation-slumpflation) aynı anda yaşanmaması gerekiyordu. Zaten bu çelişkinin yaşanması Keynezyen iktisadın çöktüğünün en somut delillerinden birisidir. (Kavanagh 1995, s.12).

Esasen 1979 yılında seçimi kazandığında Thatcher'ın Birleşik Krallık'ta karşı karşıya kaldığı sorunlar Amerika'daki veya dünyadaki genel sorunlardan farklı değildi: Yüksek enflasyon, ekonomide

durgunluk, kamu harcamalarındaki aşırı artışlar, yüksek vergiler ve buna rağmen vergi gelirlerindeki düşüşler bu dönemin belirgin ekonomik sorunları idi. Zaten yeni kabinenin iç güvenlikle ilgili kararlardan sonra gündemine aldığı ilk konulardan birisi ekonomiyi bu kötü gidişten kurtarmaya yönelikti. Hükümet, öncelikle bir mali disiplinsizliğin var olduğunu kabul etti ve bu disiplinsizliğin parasal kökenleri üzerinde durdu. (Thatcher 1993, s. 32-33).

Muhafazakâr Partinin ve dolayısıyla Thatcher'ın ekonomik hedeflerinin başında, süregelen yüksek enflasyonla mücadele ve Birleşik Krallığın dünya ticaretindeki azalan payının telafi edilmesi geliyordu. Muhafazakâr partililer öteden beri uygulanagelen müdahaleci politikalara son verilmesini ve devletin ekonomideki payının sınırlandırılması gerektiğini savunuyorlardı. Bunun araçları olarak da sıkı para politikası, vergi oranlarının düşürülmesi, kamu harcamalarının azaltılması ve özelleştirme gibi piyasayı etkinleştirecek politikaları seçmişlerdi. (Marsh 1992, s. 170).

Thatcher ekonomideki temel sorunun enflasyon olduğu, diğer sorunların buna bağlı olarak ortaya çıktığı kanaatinde idi. Birleşik Krallık'ta 1961-70 arasında enflasyon ortalama % 4.1 iken bu oran 1971-80 arasında % 13.7'ye fırlamıştı. Thatcher'ın temel politikaları olan kamu harcamaları ve vergilerde yapılan indirimler ve para arzının sınırlandırılması bu temel sorunu çözmeye yönelikti. Kavanagh (1995, s. 61). İktidara geldiğinde enflasyonla mücadele politikasını yürürlüğe koymasına rağmen, petrol fiyatlarının hala yüksek olması ve hükümetin ücretlerde artışa gitmesi nedeniyle enflasyon daha da yükseldi ve % 21.9'a kadar çıktı (1980). 1982 ortalarında % 5 ile OECD ortalamasını yakalayan enflasyon daha sonra Temmuz 1986'da Thatcher döneminin en düşük seviyesi olan % 2.5'e inmiştir. (Kavanagh 1995, s. 22).

İşçi Partisi, uyguladığı karma ekonomi ağırlıklı sosyal liberalizmle başarısız olmuştu. Thatcher'ın tercihi ise ekonomik liberalizmden yana idi. (Hirst 1989; s. 21). Thatcher, aldığı eğitimin ve kişisel eğiliminin de bir gereği olarak hem ekonomide hem de siyasette liberal politikaları savunmaya başladı. Monetarist ağırlıklı ekonomi düşüncesi daha çok Milton Friedman kaynaklı iken, politikada Friedrich August Von Hayek'in düşüncelerinin etkisinde idi. (Kavanagh 1995, s. 10).

Buradan anlaşıldığı üzere monetarizm Thatcher'ın ekonomi politikasının temel belirleyicisi idi. Monetarizmin para ve enflasyon dışında piyasaları güçlendirici ilkeleri vardır. (Brendor ve Taylor 1996, s. 221)* Bir başka deyişle Thatcherizm'de monetarizm önemli bir politika aracı olmakla birlikte, tek politika aracı değildi. Vergi indirimleri de aynı derecede önem taşımakta idi. Thatcher'e ilham kaynaklığı yapan bilim adamlarından Geoffrey Howe, vergi sisteminin "*girişimcilik, yenilikçilik ve riske atılma hususlarında ciddi bir engel teşkil ettiği*" görüşünde idi. Amerika'da olduğu gibi burada da vergi indirimlerinin insanların kayıt dışı ekonomiye girişini teşvik eden hususları azaltacağına inanılmakta idi. (Altuğ 1994, s. 181-184).

Thatcher'ın ekonomi ve politikadaki temel görüşlerini aşağıdaki gibi özetleyebiliriz:

*küçük ve etkin bir devlet,

* Geniş bilgi için; bkzn. GÜNGÖR (2004)

Kamil GÜNGÖR

*güçlü devlet; devletin sadece savunma adalet ve iç güvenlik hizmetlerinde öncelikli görevli olmalı,

*Bireysel sorumluluk; sorunları devlet değil, kişilerin kendileri, yakınları ve komşuları vasıtasıyla çözmeli,

*Daha fazla kamusal harcama daha fazla vergi ve daha az kişisel sorumluluk demektir,

*Piyasa ekonomisi; ekonomik büyüme, kişisel sorumluluk ve özgürlük anlamına gelir,

*Harcamaların kısılmaması, borçlanma ve enflasyona yol açar. Bu ise gerçekte fakirleştirici bir etki yapar,

*Kamusal müdahalelerin yoğun olması kişilerin dünyadaki değişime ayak uydurmasını geciktirir

*Para arzının kontrolü enflasyonu kontrol edecektir.

*Kişisel özgürlük ve piyasa özgürlüğü bir bütündür. Birbirinden kesinlikle ayrılamaz.

*Piyasanın etkin işlemesi tüm toplumun faydasıdır. Bu görüş ise hem Hayek hem de Friedman tarafından ileri sürülmüştür.

*Devlet müdahaleleri özgürlük ve etkinliği ortadan kaldırır.

*Refah devleti uygulamaları aşırılık ve etkinsizliği beraberinde getirir. Çünkü refah devletiyle birlikte kamu harcamaları aşırı artar.

Sendikalar milli çıkarları tehdit etmektedir ve güçleri azaltılmalıdır. Çünkü sendikalar demokratik yapıyı bozar. (Kavanagh 1995, s. 11) ve (Jones 1991, ss. 132-135).

Thatcher amacına ulaşmak üzere dört tedbirin alınması gerektiğini düşünüyordu. Bunlardan birincisi, enflasyonu frenlemek için para arzını sınırlandırmak, ikincisi kamu kesimini küçültmek ve bu amaçla özelleştirmeye giderek özel sektörü güçlendirmek. Yine bu amaca yönelik olarak kamu harcamalarında ve vergilerde indirim gitmek. Üçüncüsü, işgücü yasalarında değişikliğe giderek hükümeti bu alanda daha güçlü kılmak, son olarak da bu politikaları birbiriyle bağlantılı ve uyumlu olarak uygulamaktı. (Kavanagh 1995, s. 12-13). Thatcher'ın ekonomi politikası bu öneriler çerçevesinde kamu sektörünün küçültülmesi, özel sektörün teşvik edilmesi, işgücü piyasasında serbestlik ve devletin rolünün yeniden belirlenmesi gibi ana politikalar çerçevesinde şekilleniyordu. (Jessop vd. 1988, s. 7). Thatcher bunların dışında, güçlü ve sorumlu bir toplumsal yapı, piyasa ile bireyler arasında karşılıklı ve çift taraflı sorumluluk olması gerektiğini düşünüyordu. (Taylor 1996, s. 221).

* Thatcher hükümetinin sendikalarla ilgili düzenlemesi, vergi oranlarında ve kamu harcamalarında yapılan indirimler, özelleştirme ve diğer politikalar ekonominin arz yönünü güçlendirmeye yönelikti (Thatcher, 672).

2.1. Vergi İndirimleri Politikası

Vergi indirimleri politikası esasen arz yönlü iktisatçıların bir önerisidir. Thatcher'ın temel politikalarından birisi de vergi indirimleri idi. Nitekim bu konuda aşağıda değinileceği gibi, reform niteliğinde adımlar da atmıştır. Bu teoriye göre vergi oranları yükseldiği zaman bazı girişimciler ekonomik faaliyetlerini beyan etmeden yapmaya başlar ve böylece vergi ödemezler. Kayıt dışı ekonominin nispi büyüklüğü vergi oranları ile doğru yönlü bir ilişki içindedir. Vergi yükü ne kadar artarsa kayıt dışına kayan ekonomik faaliyet miktarı da o kadar artar. Kayıt dışı ekonominin büyümesi sadece devletin vergi gelirlerini azaltmakla kalmaz, aynı zamanda kalite kontrolü, tüketicilerin korunması ve çevre kirliliğinin önlenmesi gibi konularda da devletin etkinliğini azaltır. Bu nedenle vergi oranları, kayıt dışına kaçmayı çekici kılacak boyutlara ulaşmamalıdır. (Savaş 1997, s. 961).

Arz yönlü iktisatçıların temeli kabul edilen Laffer Eğrisi vergi oranlarının belli bir oranı aşması durumunda vergi gelirlerinin azalacağı düşüncesine dayanır. Bunun sebeplerinden birisi yüksek vergilerin yatırım üzerindeki negatif etkisi iken, diğer bir nedeni vergi oranlarındaki bu artışın vergiden kaçınma ve vergi kaçaklığına, yani kayıt dışı ekonominin büyümesine yol açmasıdır.

Vergi indirimlerinden beklenen diğer sonuçlar da şunlardır:

*Firmalar daha az vergi ödeyeceklerinden yatırıma ayıracakları pay artacaktır.

*Yabancı yatırımlarda ve mevcut yatırımlardaki üretim artacaktır. Çünkü yönetim vergi oranlarının düşük olmasının yatırımları teşvik edeceği kanaatinde idi.

*Ayrıca yine vergi oranlarındaki indirim gelirlerin beyanını da kolaylaştıracaktır.

Thatcher dönemine kadar Birleşik Krallık'ta hâkim olan görüş, vergilerde yapılacak bir indirimin vergi gelirlerini azaltacağı ve enflasyonu artıracacağı, sanayie yapılan sübvansiyonun azaltılmasının durgunluğu artıracacağı, özel sektörün kamu sektörü kadar iş alanları oluşturamayacağı yönünde idi. (Thatcher 1993, s. 38).

Thatcher iktidarla birlikte İşçi Partisi'nden grevdeki bir ekonomi ve yüksek enflasyonun yanı sıra yüksek vergileri de devraldı. Zaten Muhafazakâr Partinin 1979 yılı seçimlerini kazanmasında İşçi Partisi'nin bu yüksek oranlı vergi uygulamasının önemli rolü vardı. Seçim kampanyasının önemli bir yönünü vergi oranlarının ve kamu harcamalarının azaltılması oluşturuyordu. Bu yüzden Thatcher iktidara geldiğinde vergi oranlarında indirim yapması yönünde beklentiler oluştu. (Holmes 1985, s. 15). Gelir vergisi oranlarının düşürülmesi, vergi bileşiminin kazançtan harcamaya kaydırılması ve özel sektörü güçlendirecek teşviklerin artırılması hükümetin öncelikleri arasında idi. (Thatcher 1993, s. 39).

Bu çerçevede Thatcher döneminde de gelir vergisi oranlarında bir indirim yapılmışken KDV gibi tüketim vergilerinin oranları artırılmıştır. Bu durum vergi yükünü dolaysız vergilerden dolayı vergilere kaydırmıştır. Muhafazakârlar bu yolla insanların daha fazla çalışmaya teşvik edildiğini ileri sürerler. Bunun yanında kişilerin paralarını nereye harcayacağı hususunda tercih haklarının doğdu-

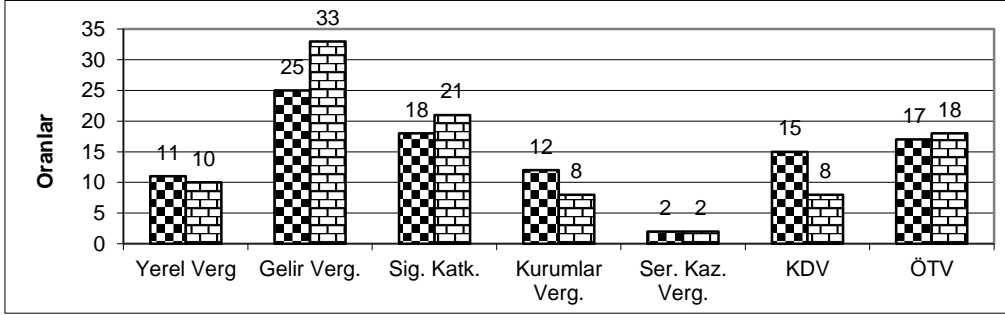
ğunu savunurlar. Çünkü gelir vergisinin oranının düşürülmesi harcanabilecek gelirlerin miktarını artırmıştır.

Süreç içerisinde İşçi partisi de yüksek vergi uygulamalarından vazgeçmişti. Nitekim 1991 seçim kampanyasında üst vergi oranının en fazla % 50'ye çıkarılacağını ve mevcut vergi ödeyenlerin 3/4'ünün vergi dışı tutulacağı sözünü vermişti. (Jones 1991, s. 132). İşçi partililer önerdikleri yeni vergi uygulaması ile vergi oranlarını eskiye nazaran ciddi oranda düşürme planları yaptıkları halde, sosyal devlet olgusunun bir gereği olarak geniş toplum kesimlerini vergi dışı tutmayı vaat etmişlerdi. Bu durum Muhafazakârların vergi yükünü dolaylı vergilere kaydırmalarından kaynaklanan adaletsizlikten çok farklı değildir.

Thatcher seçim kampanyasında % 33-83 arasında değişen gelir vergisinin oranının ilk etapta % 30-60'a düşürülmesi öneriliyordu. Bu ise dokuz milyar sterlin borçlanma gereği anlamına geliyordu. Bunu telafi edebilmek için, KDV oranının % 8-12.5 oranının % 15 ve tek oranlı olması gerekiyordu (Bunun yanında % 0 uygulaması temel ihtiyaç maddeleri için vardı ve bunun devamı öngörülüyordu). Bu uygulama önerisi gerçekten de hükümetin baştan koyduğu gelir üzerinden alınan vergilerin oranlarının düşürülmesi ve vergi yükünün dolaylı vergilere kaydırılması hedefine uygundu. Zira gelir vergisinde yapılacak indirimler hükümet için hayati önem taşıyordu. Hatta bu nedenle KDV'deki yapılacak artırımların etkisi göz ardı ediliyordu. Hükümetin bu önerisi Mayıs 1979'da hayata geçirilerek gelir vergisinin oranı % 33-83'ten % 30-60'a indirildi ve KDV oranı % 15 olarak tekdüzeleştirildi. (Thatcher 1993, s. 42-43). Ancak bu ilk adımdı. Maliye Bakanı bu oranların uzun dönemde en fazla % 25-40 olarak değiştirileceğini ifade etmiştir. Çünkü 1970'li yılların yüksek vergileri toplum üzerinde memnuniyetsizlikler oluşturmuştu. (Holmes 1985, s. 22).

Thatcher 1987 yılındaki seçimi tekrar kazanınca hükümet daha önceden planlanmış olan vergi indirimlerini 1988 yılı bütçesine koymak istedi. Bu plana göre gelir vergisinin standart oranı %33'ten %25'e ve üst oranı da % 40'a indiriliyordu. Bu indirim aslında seçim kampanyasındaki verilen sözün yerine getirilmesi için idi. Nitekim hükümet verdiği sözü tuttu ve 1987-88 yılı bütçesinde gelir vergisi oranlarını % 25-40'a indirdi. (Hirst 1989, s. 115.). Aşağıdaki şekilde Thatcher dönemi öncesi (1978-79) ile Thatcher'in son yıllarına ait (1988-89) vergi oranlarındaki değişimler gösterilmiştir.

Şekil 1. Birleşik Krallık'ta 1978-79 ve 1988-89 Yıllarında Vergi Oranları (%)

Kaynak: Cullis ve Jones 1998, s. 279

Şekilde birinci seriler 1988-89, ikinci seriler 1978-79 yıllarını temsil etmektedir. Verilerden anlaşıldığı üzere Thatcher döneminde vergi oranlarında genel bir indirim yapılmıştır. Burada sadece KDV oranlarında bir yükselme vardır. Bu yükselme yukarıda belirtildiği gibi hükümetin bir politikası idi. Bu arada yerel yönetim vergisinde de küçük bir yükselme vardır. Ancak bu yükselme yerel yönetimlerin lehine bir düzenleme olarak değerlendirilebilir. Kurumlar vergisindeki yükselme ise Birleşik Krallık'ta bu dönemde vergi indirimlerine tam olarak uyulmadığını göstermek açısından önemlidir.

Vergi oranlarındaki bu genel düşüşe rağmen, toplam vergi yükünde de bir artış yaşanmıştır. Nitekim 1979 yılında vergi yükü, % 34.75 iken bu yük 1991 yılında % 37.75'e çıkmıştır. (Jones 1991, s. 132). Bunun nedenleri arasında gelir düzeyinin yükselmesi, kurumlar vergisi oranlarının yükseltilmesi, daha fazla kişinin vergi öder hale gelmesini sayabiliriz. Bu oran OECD ülkelerinin ortalama oranları civarında idi. (Kavanagh 1995, s. 230-231).

Vergi düzenlemeleri neticesinde toplam 1.3 milyon kişi vergiden arındırıldı ve emeklilik ödenekleri 2.7 milyon sterlin artırıldı. Bu uygulamalarla seçim kampanyasında verilen sözler yerine getirilmiş oldu. (Holmes 1985, s. 22).

2.2. Sıkı Para Politikası

Yukarıda da ifade edildiği üzere Muhafazakârlar enflasyonu mali değil parasal bir konu olarak görüyordu. Para politikası ile ekonomik istikrarsızlıklarla mücadele Thatcher'in temel politikalarından birisidir. Sıkı para politikası monetarizmin öngördüğü bir politikadır. Monetarist görüşe göre ekonomik yaşamı etkileyen temel faktör parasal değişimlerdir. Dolayısıyla toplam talebi ve buna bağlı olarak üretim, istihdam ve genel fiyat seviyesini belirleyen temel unsur para arzında meydana gelen değişimlerdir. (Eker, Altay ve Sakal 1994, s. 52).

Enflasyonu da tümüyle parasal bir olay olarak gören monetaristler; para arzındaki artışın, milli gelirdeki artış aşan kısmının doğrudan fiyatlar genel seviyesini yükselttiği görüşündedirler. Örneğin toplam para arzı % 12 ve toplam milli gelir % 4 ise o yılki enflasyon % 8 olacaktır. (Savaş 1994, s.

223). Milton Friedman kendisine Nobel Ekonomi Ödülü verilirken yaptığı konuşmada bu konuyla ilgili olarak şunları söylemiştir: “Enflasyon her zaman ve her yerde parasal bir olay olmuştur. Enflasyon ile işsizlik arasında uzun dönemde iddia edildiği gibi bir alış veriş (trade off) söz konusu değildir. Çünkü uzun dönem Philips eğrisi, doğal işsizlik oranından çıkan bir dikey gibidir. Dolayısıyla fiyat artış hızı işsizlik oranına değil, para miktarındaki artışlara ve beklenen enflasyon oranına (expected rate of inflation) bağlı olacaktır.” (Üstünel 1990, s. 273).

Sıkı para politikası Thatcher’ın temel politikalarından birisi olmakla birlikte Birleşik Krallık’ta 1976 yılında İşçi Partisi döneminde de uygulanmıştı. Çünkü Birleşik Krallık’ta bu dönemde yaşanan istikrarsızlık gitgide bazı kamu hizmetlerinin, özellikle sosyal refah devleti harcamalarının finanse edilmesini güçleştirmişti. Üstelik kamu kesimi borçlanma gereği ve bütçe açıkları da artmıştı. Sonunda İşçi Partisi IMF’nin de baskısı ve desteğiyle kamu harcamalarının azaltılması yanında para arzındaki artışa sınırlama getirmişti. (Kavanagh 1995, s. 12).

Monetarist düşünceyi politikasının temelini oturtan Thatcher, Birleşik Krallık ekonomisindeki temel sorunun enflasyon olduğunu ve diğer sorunların enflasyondan kaynaklandığını, dolayısıyla enflasyonun çözülmesiyle diğer problemlerin de çözüleceğine inanıyordu. (Jones 1991, s. 133). Bu yüzden Thatcher iktidara geldiğinde belirlenen politikanın gereği olarak para arzını sınırlandırmak ve 1982-83 bütçe yılında para arzındaki artışları % 5-8 arasında tutmayı öngörüyordu. (Drucker 1988, s. 188). Ayrıca, Thatcher iktidarı devraldığında hem enflasyon hem de faiz oranları çift haneli idi. (Thatcher 1993, s. 39).

Enflasyonla mücadelede ilk yıllarda başarısızlıklar yaşanmıştır. Ancak 1982-1987 yılları arasında hem dünya ekonomisindeki iyileşme hem de izlenen sıkı para politikasının uzun vadeli yararları görülmeye başlanmış işsizlik en alt düzeye inmiştir. Buna karşılık Thatcher’ın son yıllarında enflasyonda bir artış yaşanmakla birlikte (örneğin 1990 yılında % 9.7) iktidarı bıraktığı yıl (1990 sonu) bu oran % 3 idi. (Jones ve Kavanagh 1995, s. 202). Ancak hükümet enflasyonla mücadele politikasını ve çıkan sonucu memnun edici olarak görüyordu. Çünkü bu başarı uygulanan sıkı para politikasının bir sonucu idi. (Garnett 1996, s. 75).

Thatcher 1980 bütçesiyle monetarizm ve Rasyonel Bekleyişler Okulundan etkilenen maliye ve para politikasını ilgilendiren Orta Vadeli Finansal Strateji hazırlamıştır. Bu strateji iki önemli hedefi; geniş para arzı (M3) ile kamu kesimi borçlanma gereğinin hem GSYH’ye oranı hem de mutlak rakamlar olarak ‘önceden belirlenmiş’ ve ‘belirtilmiş’ olarak düşürmekti. Örneğim M3 için 1980 bütçesinde 7-11 iken bir sonraki yıl bu oran 6-10 olarak belirlenmiştir (Yay, 2000, s.245).*

Birleşik Krallığın bu dönemde uyguladığı önemli politikalarından birisi de gerek maliye gerekse para politikalarında kamu otoritelerini bağlayacak şekilde kurallar koymasındır. Esasen anayasada yer alması gereken bu kurallar Birleşik Krallık’ta yazılı anayasa olmadığından yasalar marifetiyle ve

* Bu konuda geniş bilgi için Yay (2000) s. 240-266’ya bakılabilir.

hükümetlerin kararlı iradesiyle hayata geçirilebilmiştir. Bunu, konunun teorik altyapısı hakkında çalışmaları olan ve Public Choice (kamu tercihi) Teorinin kurucusu Nobel ödüllü iktisatçı J. Buchanan da kabul etmiştir (Yay, 2000, s. 262). Mali kural olarak isimlendirilen bu uygulama hükümetleri para arzı, borçlanma gibi konularda sınırlandırıyordu. Sonraki yıllarda yaygınlaşan bu uygulama 1993 yılından itibaren Maasrticht kuralları olarak Avrupa Birliğinde de kabul görmüş, 2008 krizi ile birlikte kapsamı daha da genişletilmiştir. Ancak sonraki uygulamaların daha çok mali araçlara ilişkin olduğunu göz ardı etmemek gerekir. Thatcher'ın uygulamaları ise para politikası merkezli idi.

Amerika ile aynı dönemde uygulanan arz yönlü politikalar Birleşik Krallık'ta etkin bir piyasa yapısı sağlamıştır. Reagan dönemine nazaran Thatcher döneminde bu politikalar önemli ekonomik başarılar sağlamıştır. Birleşik Krallık'ta daha etkin uygulanan bu politikalar, sıkı para politikası (ve kamu harcamaları indirimi) ile destekli olarak yürütülmüş olmasına bağlanmaktadır. (Eker, Altay ve Sakal 1994, s. 70).

2.3. Kamu Harcamaları Politikası

Birleşik Krallık'ta sıkı para politikası ve vergi indirimleri yanında kamu harcamalarının azaltılması hükümetin en fazla önem verdiği hususlardan birisi idi. Bu yüzden hükümet kamu harcamalarının nasıl daha fazla kısılabileceğinin yollarını devamlı araştırıyordu. (Thatcher 1993, s. 39). Çünkü toplam kamu harcamalarının GSYH'ye oranı 1975 yılında neredeyse % 60'a yükselmişti. (Kavanagh 1995, s. 44). 1970'li yıllarda ortalama % 48/GSYH olan kamu harcamalarının oranı Thatcher'e % 43 civarında teslim edilmiştir. (Cullis ve Jones 1998, s. 281).

Bu yüzden kamu harcamaları ve vergilerde yapılacak indirim, dolayısıyla kamu kesimi borçlanma gereği ve bütçe açıklarını azaltmak Thatcher hükümetinin en öncelikli politikalarından birisi idi. Bu görüş özel sektörden de destek alıyordu. Aslında 1970'li yılların sonlarında durgunluk bütün dünya ülkelerinde yaşanan bir gerçektir. 1979-80 yılı bütçesi ile kamu harcamalarında kısılmaya gidilmesi önerilmişti. Ancak bu harcama kısıntısı sağlık harcamalarını kapsamadığı gibi savunma, hukuk sistemi ve sivil toplum örgütlerine ayrılan kaynakların da artırılması öngörülmüyordu. (Thatcher 1993, s. 49).

İşçi Partisi doğası gereği kamu harcamalarının artışından yana idi. Nitekim seçimden önceki planlarında bu parti yetkilileri, 1979-80 yılı bütçesinde bir önceki bütçeye göre % 2-3 civarında 1980-81 yılı bütçesinde ise % 5 artış öngörüyordu. Seçimleri Muhafazakar Parti kazanınca bu parti-nin programı gereği kamu harcamaları azaltıldı ve 1979-80 yılı bütçesinde 6.5 milyar sterlin indirimle gidildi. Bu indirim İşçi Partililerin yapmayı düşündükleri kamu harcaması miktarından daha fazla idi ve kamu kesimi borçlanma gereğini 9 milyar sterlin düzeyinde tutuyordu. Nitekim politikalar uygulamaya konulduğunda gerçekten de olumsuz sonuçlar görülmeye başlandı: İşsizlik arttı, enflasyondaki yükseliş trendi devam etti, rekabet gücü azaldı. Bu yüzden hükümet, bu politikadan vazgeçmek zorunda kaldı ve Eylül ayından itibaren kamu harcamaları politikasına tekrar döndü. Harcama indirimi yapılması düşünülen alanlarda bir artırıma da gidilmedi ve bir önceki bütçe yılı düzeyinde tutuldu. Böylece kamu harcamaları politikası bir süre ertelendi. Aslında hükümet, politikalarının yanlış olduğunu düşünmüyordu. Ancak bu konuda gerek hükümet içinde ve gerekse

kamuoyunda yeterince konsensüs sağlanamamıştı. Ayrıca muhalefet etkili oluyordu. Bunun dışında indirimler aşırı yapılmıştı ve özel sektörün bundan nasıl etkileneceği dikkate alınmamıştı. Bu yüzden politikaların daha dikkatli hayata geçirilmesi gerekiyordu ve ilk uygulama tecrübe olarak kabul edildi.

Birleşik Krallık'ta 1980-81 bütçe yılında kamu harcamalarında tekrar indirimler yapılması öngörüldü. Bu amaçla bir rapor hazırlandı ve kabine üyelerine dağıtıldı. Bu raporda 1980-81 yılları arasında 1 milyar ve takip eden iki bütçe yılı için 2 milyar sterlinlik bir indirim programı öngörülmüyordu. Hükümet bu üç yıllık planı çok önemsiyordu ve bu dönem içerisinde yükselen enflasyon ve faiz oranlarıyla mücadele etmek, vergi oranlarını düşürmek ve böylece durgunluktan kurtulmak gibi makroekonomik hedefler belirlemişti. (Thatcher 1993, s. 52-54).

Hükümet ilk üç yıllık dönemi 'Orta Dönemli Finansal Strateji' olarak isimlendiriyor ve başlangıçta hedef olarak para arzı benimsenmişken, daha sonra kamu kesimi borçlanma gereği, 1983-84'ten itibaren ise, sterlinin aşırı değerlendirilmesi nedeniyle döviz kurları hedef olarak alınmıştır. Hükümetin ikinci önemli hedefi olan istihdamın artırılması için arz yanlı politikaları devreye koymuştur ki; nu strateji vergilerin azaltılması yanında; sendika reformu, deregulasyon ve özelleştirmeyi içeriyordu. Bu çerçevede KDV'yi % 3-12'den % 15 tek orana yükseltmiş, gelir üzerinden alınan üst oranı da bu üç yıllık dönem için üst oranı % 83'ten % 60'a standart oranı da % 33'ten 30'a indirmiştir Yay, (2000, s. 244). Kurumlar vergisinde de indirime gidilmiştir. Küçük işletmelere ait kurumlar vergisi oranı 1984'te % 29 iken, 1987'de % 27'ye, 1988'de ise % 25'e düşürülmüştür. Genel olarak kurumlara ait vergi muafiyetleri kaldırılarak kurumlar vergisi oranı % 52'den % 35'e düşürülmüştür (Yay, 2000, s. 254).

Bu planların dışında 1982'de hükümet ekonomiye ilişkin bazı kararlar aldı. Bunlar aşağıdaki gibidir:

*Hükümetin enflasyona ilişkin stratejisi, halen çift haneli rakamlarda seyreden enflasyonu % 5 ve daha aşağıya çekmek,

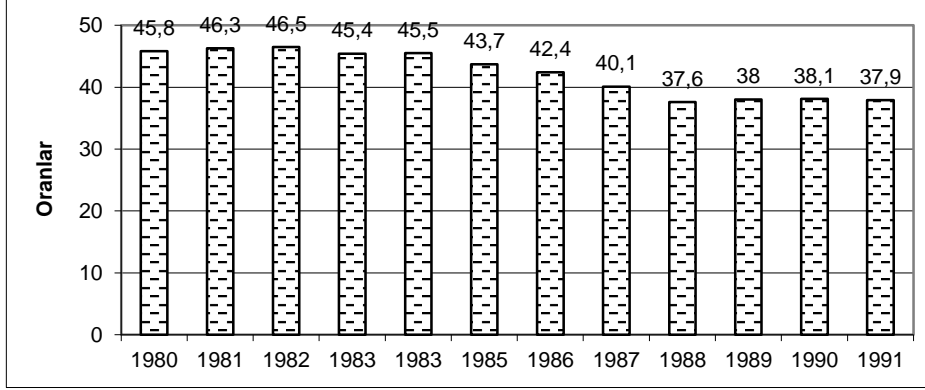
*İktidara geldiğinde para arzını sınırlandırmak ve 1982-83 bütçe yılında para arzındaki artışları % 5-8 arasında tutmak,

*Vergi ile ilgili ödemeleri enflasyona endekslemek ve kamu kesimi borçlanma gereği 8 milyar sterlinle sınırlandırmak (bu miktardan en fazla 2 milyar sterlin bir sapma kabul ediliyordu). (Drucker 1988, s. 188).

Uygulanan yeni politikalar sonucu 1982-1983 yıllarında bütçe açıklarında düşmeler yaşanmıştır. Bu dönemde bütçe açığı, OECD ülkelerinde yükselme yönünde iken Birleşik Krallık'ta Thatcher'in ilk döneminde düşüş yönünde yaşanmıştır. Nitekim OECD ülkelerinde 1979 yılında bütçe açığının GSMH'ye oranı % 2.7'den, 1983 yılında 4.3'e yükselirken aynı dönemde bu oran Birleşik Krallık'ta 3.2'den 2.7'ye düşüş şeklinde yaşanmıştır. Bu düşüşün nedeni vergi gelirlerini artırmaktan ziyade kamu harcamalarında yapılan kısıntılardır. Ayrıca bu dönemde OECD ülkelerinin vergi yü-

künde de bir artış yaşanmıştır. 1979 yılında bu yük % 34.7 iken 1982 yılında % 39.1 olarak gerçekleşmiştir. Bu yüke sosyal sigorta ödemeleri de dahildir. (Holmes 1986, s. 26).

Şekil 2. Birleşik Krallık'ta 1980-91 Yılları Arasında Kamu Harcamalarının GSYH'ye Oranı

Kaynak: Jones, s. 133.

Kamu harcamalarındaki indirimler de ilk yıllarda olumsuz sonuçlar vermesine rağmen bu alanda bir başarı elde edildiği söylenebilir. Çünkü Thatcher hükümeti devralmadan önce (1978 yılında) kamu harcamalarının GSYH'ye oranı % 43 iken bu oran Thatcher'in Başbakanlıktan ayrılmasına yakın olan 1989 yılında % 37.6'ya inmiştir. Bu oran Birleşik Krallığın 1966'dan beri sahip olduğu en düşük orandır. (Jones ve Kavanagh 1995, s. 200). Üstelik özellikle 1982 yılında yaşanan durgunluk nedeniyle bu oran % 46.8'e kadar yükselmişti. Bu oranların aynı dönemde enflasyonist baskı ve ekonomide yaşanan büyüme dikkate alınarak değerlendirilmesi daha sağlıklı sonuçlar verecektir. (Derbyshire I. ve Derbyshire J. 1990, s. 229-230).

2.4. Deregulasyon (Özelleştirme) Politikası

Birleşik Krallık'ta 1980'li yıllarda yaşanan hızlı ekonomik dönüşümde özelleştirmenin özel bir yeri vardır. Temel olarak daha küçük bir devleti amaçlayan Birleşik Krallık; doğrudan satış (denationalization) yanında, pazarlanabilir kamu hizmetlerinin sunumunun özel kesime ihalesi (contracting out) ya da imtiyazının verilmesi (franchising), başta piyasaya giriş engelleri olmak üzere yasal tekelin önündeki engellerin kaldırılması (deregulation), İngilizlerin deyimiyle serbestleştirilmesi (liberalization) yöntemiyle özelleştirme politikasını en hızlı hayata geçiren ülkelerden birisidir. (Yay, 2000, s. 267).

Deregulasyon, merkezinde özelleştirmenin yer aldığı piyasalardaki serbestleşmeyi ifade eder. Bu şekilde ekonomik aktörün devlet değil, piyasa olması sağlanmak istenmektedir. Nitekim Thatcher iktidarda bulunduğu süre içerisinde Birleşik Krallık ekonomisinde bu reforma imkân sağlamış, piyasa ve birey merkezli daha küçük ve dinamik bir ekonomi modelini ülkesine ve dünyaya miras bırakmıştır. Belki de özelleştirme Thatcher dönemini açıklayacak en önemli kelimelerden birisidir.

Zira yapılan özelleştirmeler ve piyasayı serbestleştirecek adımlar enflasyonun kontrol altına alınmasındaki en önemli etkidir. (Gedizlioğlu, 2017, s. 4)

Özelleştirmeye yönelik tartışmalar 1979 yılı seçim döneminde başlamış ve Muhafazakâr Partinin seçim bildirgesinin en önemli bölümü bu konuya ayrılmıştır. Britanya halkının, İşçi Partisi'nin millileştirme planlarına ciddi bir biçimde karşı çıktığı, buna rağmen, konut, bankacılık, sigorta, ilaç sanayi ve ulaşım sektörlerinde çalışan firmaların millileştirilmesinin devam ettirildiği, bu millileştirilmelerin giderek hem yoksullaşmaya hem de özgürlüklerin azalmasına yol açacağı yönündeki iddialara karşın muhafazakâr iktidarın bütün bu sektörleri özelleştireceği beyan edilmiştir.

Birleşik Krallık'taki muhafazakâr partinin özelleştirme düşüncesi başlıca şu gerekçelere dayanmıştır:

Kamu sektörü borçlanma ihtiyacını azaltmak suretiyle para arzını kontrol altında tutmak ve böylece enflasyon oranını düşürmek,

KİT'lerin tekel statüsünü kaldırmak ve serbest rekabet ortamında faaliyet göstermelerini sağlamak suretiyle ekonomideki rekabeti ve verimliliği arttırmak.

Halkın daha büyük bir kesiminin tasarruflarını hisse senetlerine yönelterek sermaye mülkiyetini tabana yaymak.

Borçlanma ve vergi gelirlerine alternatif olabilecek yeni bir gelir kalemi oluşturmak. (Sarısu 2003, s. 38-57).

Ona göre; özelleştirmenin gayesi, devleti küçültmek: birey özgürlüğünün, refahının ve mutluluğunun artması demektir. Bu çerçevede "özelleştirme"; uluslararası sermayenin dünya çapında uygulamaya koyduğu bir politika halini aldı.

Birleşik Krallık özelleştirme konusunda en başarılı ülkelerden birisidir. Özelleştirmeye taraftar sağlamak için yerel yönetimlere ait evler, kiracılara satılmıştır. En önemli özelleştirme British Telecom'un özelleştirilmesidir. Birleşik Krallık'ta tarım, ulaştırma, PTT, tersaneler, madenler, atom enerjisi, demir ve deniz yolları, çelik üretimi kadar tamamen kamu malı halinde idi. Artan sübvansiyonlar, politik yozlaşmalar, işçi-devlet çatışmaları, kalite sorunu, zararların hazinece karşılanması ve borçlanma... kronik sorun halini almıştı. Bu gerekçelerle Birleşik Krallık'taki muhafazakâr parti iktidara gelince özelleştirmenin bütün yöntemleri denenmiştir. 1991 yılında kamu sektörünün %50 den fazlası özelleştirilmiştir. Gerçekleştirilen özelleştirme uygulamaları sonucunda, sadece Margaret Thatcher'in başbakanlığı döneminde 75 milyar Dolar özelleştirme geliri sağlanmıştır. (Bal, 2017, s. 358-359).

Bu politika devletin ekonomideki payını azaltmak ve piyasaları güçlendirmek adına önemli bir yere sahipti. Bu çerçevede Thatcher döneminde Birleşik Krallık'ta özelleştirilen bazı kamu kuruluşları şunlardır, s. British Petroleum (1979-81-83), British Sugar Corporation (1981), Cable&Wireless (telecommunication) (1981-83), Britoil (1982), British Rail Hotels (1983), British Gas (1984), Enter-

price Oil (1984), Jaguar (1984), British Telecom (1984), British Airway (1987), Rolls Royce (1987), British Steel (1988), Rover Group (1988).

Bu sayılan kuruluşların çoğu dünya çapındaki firmalardır. Şüphesiz özelleştirme uygulamaları burada sayılanlarla sınırlı değildir. Oysa İşçi Partisi'nin böyle bir politikası yoktu. Hatta 1951 yılında özelleştirilen demir-çelik endüstrisini 1967 yılında tekrar kamulaştırmıştı. (Kavanagh 1995, s. 222).

Birleşik Krallık bu politikalar vasıtasıyla 1979-90 yılları arasında 27 milyar değerinde ve yaklaşık 800.000 işçiyi çalıştıran 30 belli başlı kamu girişini özel kesime devretmiştir. Toplamda ise 75 kuruluş 1991 sonuna kadar özel kesime devredilmiştir. Devletin sahip olduğu kamu girişimlerinin GSYH içerisindeki payı 1980'de % 11.5 iken, 1990'da % 5'ler seviyesine inmiştir. Sonraki süreçte serbestleşme faaliyetleri de sürdürülmüş, 1992'de kamu aktif satışlarının değeri 44.5 milyar sterline ve konut satışlarından elde edilen gelir ise 36 milyon sterline çıkmıştır. (Yay, 2000, s. 272-273).

Birleşik Krallığın başlattığı büyük çaplı özelleştirme girişimi, diğer ülkelerde gıpta ile izlenmiştir. Yaklaşık on yıl gibi bir zaman diliminde, kamunun ekonomideki varlığını yarıdan daha aza indirmek ve hazineye de küçümsenemeyecek bir gelir yaratmak gerçek bir başarı kabul edilmiştir. Ancak, hükümetin hedeflediği özelleştirme amaçlarını yakalayabildiği konusunda da şüpheler bulunmakla birlikte çeşitli eleştirilere de maruz kalmıştır. (Sarısu 2003, s. 38-57).

3. Thatcher Dönemi Politikalarının Etkileri

Yapılan çalışmalar neticesinde 1988 yılında kamu harcamaları/GSYH oranı % 38.2'e indirilmiştir. Bu oran Birleşik Krallığın 1966'dan beri sahip olduğu en düşük orandır. (Jones ve Kavanagh 1995, s. 200-202).

1980'li yıllarda piyasa ekonomisinin Birleşik Krallık'ta tekrar doğmasına şahitlik etmiştir. Çünkü İkinci Dünya Savaşı sonrası Birleşik Krallık (1945-1979) Keynes'in önerdiği müdahaleci devlet anlayışını benimsemiş ve karma ekonomi (mixed economy) politikası uygulanmıştır. 1979 yılında Thatcher'in iktidara gelmesiyle bu politika terkedilmiş ve yerini piyasa ekonomisini güçlendirici politikalara bırakmıştır. Bu sayede Birleşik Krallık'ta ekonomi İspanya hariç tüm AB ülkelerinden daha fazla büyümüştür. Oysa bütün 1960'lar ve 70'ler boyunca Birleşik Krallık AB ülkelerinin gerisinde idi.

Thatcher'e göre Birleşik Krallık'ta 1980 öncesi sorunların kaynağı talep yönlü iktisat, para arzının ve kredilerin aşırı genişlemesi, fiyatların yükselmesi gibi sorunlardı ve bu sorunlar teşvik kırıcı etki yapıyordu. Buna karşılık ekonomiyi arz yönünden dikkate almak hayli başarılı sonuçlar doğurmuştu. Çünkü bu sayede ekonomide daha büyük etkinlik ve esneklik sağlandı ve şirketler güçlendi. 1980'li yıllardaki hızlı büyümede işletmelerin arz yönüyle dikkate alınmasının büyük etkisi vardır. (Thatcher 1993, s. 668).

Thatcher'in politikasını oluşturmakta yardımcı olanlar arasında monetarist akademisyenler, serbest piyasa ekonomisini savunanlar, hararetle vergi indirimlerinden yana olanlar, kamu harcamalarında indirime gidilmesini savunanlar, kamu sektörünün ekonomideki varlığına şiddetle karşı çıkanlar ve özel sektörün güçlendirilmesinden yana olanlar gibi temelde piyasayı güçlendirmeye

yönelik politikaları savunan kişiler yer alıyordu ve bu kişiler birbirlerini de destekliyorlardı. (Riddel 1985, s. 16).

Thatcher'ın 1980'li yıllarda uyguladığı politikalar sonunda özellikle vergi indirimleri ile birlikte İngiliz ekonomisi durgunluktan kurtulmuştur. Üretim sektöründe beklenen etki özellikle 1980-82 yılları arasında yaşanan durgunluk nedeniyle oluşmasa da 1986 yılından itibaren ekonomide belirgin bir büyüme yaşanmıştır. Bu durum ilk yıllarda Birleşik Krallığın dünyadaki payının % 8'den % 6'ya inmesine neden olmuştur.

Thatcher'ın politikalarında en önemli ayaklardan birisi vergi indirimleridir. Bu politika sonucunda vergi indiriminden faydalananların gelir düzeyinde belirgin yükselmeler yaşanmıştır. Daha önce belli gelir düzeyinde olup en zengin % 20'yi oluşturanların oranı Thatcher döneminde % 30'a ve daha sonra % 40'a çıkmışken yine aynı dönemde % 20'lik en alt düzeydeki gelir grubunun oranı % 7.4'e ve daha sonra % 6'ya inmiştir. Bu, gelir dağılımındaki düzelmeyi gösterir. Ancak aynı dönemde vergi yükü dağılımında düşük gelirliilerin aleyhine sonuçlar ortaya çıkmıştır. Bu çerçevede 1978-79 bütçe yılında iki çocuklu ortalama bir çiftin vergi yükü % 35.2 iken bu oran 1989-90 yılı döneminde % 37.6'ya yükselmiştir. (Jones ve Kavanagh 1995, s. 204).

Bu dönemde Birleşik Krallık'ta vergi gelirleri % 3-9 arasında artmıştır. İlk zamanlardaki iflaslara karşın sonraki yıllarda yeni iş alanları açılmış ve 1979-87 yılları arasında 1.5 milyon yeni iş alanı açılmıştır. Bunun yanında 1.1 milyon insan da kendi işini kurmuştur. (Derbyshire I. ve Derbyshire J. 1990, s. 235).

Thatcher döneminde gelir vergisi artan oranlı olmakla birlikte sadece iki oranın olması (% 25-40) bu vergi sistemini düz oranlı vergiye yaklaştırmaktadır. KDV'de ise tek oran uygulaması vardı (% 15). Ancak verginin bu özelliği daha çok zenginlere yarar. Çünkü 1987 yılında yapılan bir araştırmaya göre 1979 yılında en fakir % 10 nüfusun kazançları % 5 artarken, en zengin % 10'un kazançları % 28 artmıştır. (Kavanagh 1995, s. 230-231).

Thatcher döneminde gelir vergisi oranlarında bir indirim yapılmışken KDV gibi tüketim vergilerinin oranları artırılmıştı. Bu durum vergi yükünü dolaysız vergilerden dolaylı vergilere kaydırmıştır. Muhafazakârlar bu yolla insanların daha fazla çalışmaya teşvik edildiğini ileri sürerler. Bunun yanında kişilerin paralarını nereye harcayacağı hususunda tercih haklarının doğduğunu savunurlar. Çünkü gelir vergisinin oranının düşürülmesi harcanabilecek gelirlerin miktarını artırmaktadır. (Jones 1991, s. 132). Ancak Thatcher iktidara geldiğinde (1979) toplam gelirlerin % 30'u gelir vergisinden elde edilirken bu oran 1989 yılında % 24'e inmiştir. Bu dolaylı vergiler lehine bir gelişmedir. (Kavanagh 1995, s. 230).

1980 sonrası gerek dünyada ve gerekse Birleşik Krallık'ta uygulanan vergi indirimleri politikasını İşçi Partisi de gündemine almak zorunda kalmıştır. Nitekim 1979 yılında % 83 olarak devrettiği üst vergi dilimini 1983 seçimlerinden önce bu partinin başına geçen Neil Kinnock tekrar eskisi gibi yüksek vergi uygulamasına gidilmeyeceği, en yüksek oranın maksimum % 50 olacağı vaadinde

bulunmuştur. (Jones ve Kavanagh 1995, s. 43). İşçi partisi aynı teklifini 1991 seçim kampanyasında da tekrarladı ve üst vergi oranının % 50'ye çıkarılacağını ve mevcut mükelleflerin 3/4'ünün vergi dışı tutulacağı sözünü verdi. (Jones 1991, s. 134).

Aslında bu durum Thatcher dönemi vergi politikasının başarılı olduğunun da bir göstergesidir. İşçi partililer önerdikleri yeni vergi uygulaması ile vergi oranlarını eskiye nazaran ciddi oranda düşürme planları yaptıkları halde, sosyal devlet olgusunun bir gereği olarak geniş toplum kesimlerini vergi dışı tutmayı vaad etmişlerdi. Gerçekte bu öneri Muhafazakârların vergi yükünü dolaylı vergilere kaydırmalarından kaynaklanan adaletsizlikten çok farklı değildir.

Thatcher döneminde enflasyonla yapılan mücadele ilk yıllarda olumsuz sonuçlar verdi ve Temmuz 1980'de % 21.9'a kadar yükseldi. Ancak 1983-89 yılları arasında % 3-6 arasında nispeten istikrarlı bir oran yakalamasına rağmen diğer bazı gelişmiş ülkelerden daha yüksek idi. (Garnett 1996, s. 75).

Thatcher hükümeti, bu politikaları uygularken ABD uygulamasını da dikkate almıştır. Çünkü bu ülkede vergiler indirilmesine rağmen kamu harcamalarının azaltılmaması bütçe açıklarını artırmıştır. (Holmes 1986, s. 14-16). Ancak Thatcher ile Reagan'ın ekonomi politikaları arasında ihmal edilemeyecek bazı farklılıklar vardır. Aslında özellikle iki lider iktidara gelmeden önce politikalarında ciddi benzerlikler vardı ve Amerikalılar Thatcher'i iktidara geldikten sonra takibe aldılar. Her iki ülkede de bu dönemde ekonomide bir düşüş yaşanıyordu ve seçim kampanyalarını özellikle bu düşüşü tersine çevirmek için uygulayacakları politikalar üzerine kurmuşlardı. Bu amaca ulaşmada ise savunma harcamaları dışında kamu harcamalarında indirim politikaları önemli bir yer tutuyordu. Ancak farklılıklar daha fazla idi. Öncelikle Thatcher yönetimi ABD'nin tersine politikasını hiçbir zaman arz iktisadi üzerine oluşturmamıştır. Oysa Amerika'da başta Arthur Laffer olmak üzere, kişisel vergi oranlarında geniş vergi indirimlerini öngören politikalar izlenmiştir. Çünkü arz iktisadi önerileri vergi oranlarında yapılacak indirimin ekonominin arz yönünü canlandıracağı ve vergi gelirlerinde nispi bir artışa yol açacağı düşüncesi üzerine kurulmuştur. Birleşik Krallık'taki politikanın en önemli farkı, vergi indirimlerinin çok keskin olmayışının yanında özellikle kamu harcamalarında söz verildiği gibi bir indirim programının uygulanması idi. Bu durum Birleşik Krallık'ta bütçeyi disiplin altına sokmuş ve kamu kesimi borçlanma gereğini azaltmışken, aynı dönemde ABD'de bir bütçe açığı artışı yaşanıyordu. (Riddel 1985, s. 16).

Özetlemek gerekirse Thatcher'in altı noktada dönüşüm gerçekleştirdiği görülür: Devletin sınırlandırılması, bireysel sorumluluğun önemi, ülke savunması ve kanunilik ilkesi gereği güçlü devlet anlayışı, piyasa ekonomisinin geliştirilmesi, yüksek borçlanmanın reddi ve düşük vergi oranı. Diğer taraftan Thatcher temelde üç hususa karşıdır: İkinci Dünya Savaşı sonrası oluşan, özellikle Keynezyen ekonomi ve sosyal refah devleti yaklaşımını esas alan merkez sol mutabakata, yaygın sosyal devlet harcamalarına, sendikaların güçlerini suiistimal etmelerine. Thatcher bütün bu konuları dönem sonunda disipline etmiştir.

4. Sonuç ve Değerlendirme

İktisat teorileri; değişmez olmaktan ziyade, toplumsal ve kültürel özelliklere göre farklılık göstermektedir. Bu yüzden iktisadi düşünce okullarının bir bütün olarak her yerde ve her zaman uygulanma imkânı yoktur. Her biri döneminin gerektirdiği iktisat politikalarını ortaya koyma çabası içerisindedir. Dolayısıyla hiç bir iktisadi düşüncenin mutlaka en doğru, ya da sonradan eleştiriye uğrayan düşünce okullarının mutlaka hatalı olduğu söylenemez. Bu yüzden her teoriyi kendi koşulları altında değerlendirmek ve hiç birini günün sorunlarına hazır bir reçete olarak düşünmemek gerekir. Prof. Dr. Vural Fuat SAVAŞ *“Keynezyen İktisat Yıkılırken”* adlı kitabının önsözünde bu konuda şunları söylemektedir: *“...bu satırların yazarı şu anda “makro iktisat” ve “iktisat politikası” okutmakta ve öğrencilerine mevcut makro teorilerden hangisinin daha güvenilir olduğunu söyleyememektedir...”* Bu bilgiler iktisadın hiçbir evrensel kuralı olmadığı ve devamlı değiştiği anlamına gelmez. Tam aksine her iktisadi düşünce okulu iktisadi sorunların çözümüne yeni katkılarda bulunmaktadır.

Birleşik Krallık'ta Thatcher döneminde uygulanan politikada ABD'de olduğu gibi vergi indirimlerinin önemli bir yeri vardı. Ancak ABD'dekinden farklı olarak sadece vergi indirimlerine dayanmıyor, kamu harcamaları indirimleri, deregulasyon politikaları ve sıkı para politikaları yasal-kurumsal altyapı ile koordineli bir şekilde yürütülmüştür. Maliye politikasından ziyade para politikasını esas alan Thatcher hükümetleri, yapılan özelleştirmeler ve kömür madenleri başta olmak üzere kapatılan kamu işletmeleri nedeniyle, Thatcher'in iktidara geldiği ilk dönemde % 47.5 olan kamu kesimi büyüklüğü başbakanlıktan çekildiği yıl olan 1990'da % 39.5'e düşürülmüştür.

Bu politikaların başarı koşulları elbette güçlü bir siyasal iktidarı da gerektirir. Zira bu politikanın kararlılıkla yürütülmesi gerekmektedir. Birleşik Krallık'ta 1980'li yıllarda güçlü bir iktidar yapısı vardı. Çünkü bu ülkelerde demokratik kurumların da yerleşmiş olması nedeniyle güçlü siyasi iktidarlar vardır ve yasal-kurumsal alt yapı oturmuştur. Hükümetlerin güçlü olması onları daha cesur karar almaya yöneltmektedir. İlk yıllarda negatif yansımalar görülmesi de mümkündür. Nitekim yukarıda ifade edildiği üzere böyle de olmuştur. Teoride ekonominin arz tarafını güçlendirmeye dönük bu politikalardan sonuç alınmasının en az iki yılı gerektirdiği kabul edilir. Vergi indirimleri merkezli bu politikalar ekonominin prodüktif kapasitesini artırırken, toplam talebi de artıracaktır. Öte yandan toplam talebi artırıcı etkiler, arz etkisinden çok daha erken ortaya çıkacaktır. Özellikle gelir vergisinde durum böyledir. Bu nedenle “zamanlama” sorunu büyük önem taşır. Vergi indirimlerini takip eden ilk iki yılda talep artırıcı etkiler arz artırıcı etkilerden fazla olacaktır. Dolayısıyla vergi indirimleri kısa dönemde enflasyonist baskı oluşturabilir. (Savaş, 1994, s. 256).

Birleşik Krallık'ta uygulanan politikaların nihai amacı olan devletin küçük ve etkin hale getirilmesi; kaynakların daha verimli kullanılması gibi temel amaçların gerçekleştiği söylenebilir. Zira Birleşik Krallık dönemi ekonomik ve siyasi olarak güçlü bir şekilde tamamlamıştır. Poll tax (bir tür baş vergisi) nedeniyle siyaseten yıpranan ve Başbakanlıktan istifa etmek zorunda kalan Thatcher, uyguladığı kararlı politikalar nedeniyle Demir Leydi (Iron Lady) ünvanı ile anılmış, kendisinin başında olmadığı partisi bir dönem daha seçimleri kazanmıştır. Ekonomi literatürüne serbest piyasa eko-

nomisi merkezli ve devletin ekonomide küçültüldüğü, kendi ismiyle anılan Thatcher(izm) ve bilimsel çalışmalara konu olan yeni bir yaklaşım kazandırmıştır.

Thatcher hükümetlerinin politikalarının en dikkate değer yanı; 1970,2lerdeki politikalarının tamamen tersine bireylerin ve firmaların kendi kararlarını merkezi otoriteye göre daha iyi değerlendirdiklerini ve ekonomik tercihlerindeki hatalarının sonuçlarına da katlanmaları gerektiğinin açıkça kabul edilmesi olmuştur. (Yay, 2000, s. 263).

Kaynaklar

- Altuğ, Osman (1994).** *Kayıt Dışı Ekonomi*, Cem Ofset Matbaacılık Sanayii, İstanbul.
- Bal Oğuz.** “Özelleştirmenin Teorik Temelleri ve Türkiye’deki Sonuçları” *Makroekonomi* (<http://www.avekon.org/papers/614.pdf> [Erişim: 26.01.2017].)
- Brendor Evans (1996).** Andrew Taylor, *From Salisbury to Major: Continuity and Change in Conservative Politics*, Manchester, Manchester University Press.
- Cullis John and Jones P. (1998).** *Public Finance and Public Choice*, second ed. Oxford University Press, New York.
- Derbyshire J. Dennis and Derbyshire I. (1990).** *Politics In Britain: From Callaghan to Thatcher*, Edinburg;, Chambers.
- Drucker Henry (1988).** *Development British Politics*, Revised Edition, Macmillan.
- Durham Martin (1989).** The Conservative Party and Conservatism: In L. Tiveyand A Wright eds Party Ideology in Britain, London.
- Eker, Aytaç, Altay A. ve Sakal M. (1994).** *Maliye Politikası Teori, İlkeler ve Yöntemler*, Ankara, Takav Matbaacılık, Yayıncılık San. Ve Tic. AŞ.
- Garnett Mark, (1996).** *Principles&Politics in Contemporary*, Longman, London.
- Gedizlioğlu Barış.** Margaret Thatcher İktidarı Süresince Ekonomi Politikaları (https://www.academia.edu/12595069/Margaret_Thatcher_%C4%B0ktidar%C4%B1_S%C3%BCresince_Ekonomi_Politikalar%C4%B1_In_Turkish_ [Erişim: 27.01.2017].)
- Güngör, Kamil (2004).** İktisadın Tarihine Kısa Bir Bakış Ve Merkantilizmden Günümüze İktisadi Düşünceler. http://kisi.deu.edu.tr//asuman.altay/kamil_gungor.pdf. [Erişim: 29.01.2017].
- Helvacı, Ahmet, Demirtepe T (Kış 1998).** “Muhafazakar Partinin Dönüşümü: Thatcherizm ve Yeni Sağ”, *Liberal Düşünce Dergisi*. Cilt:3, Sayı: 9.
- Hirst Paul, (1989).** *After Thatcher*, London: Collins.

- Holmes Martin, (1985).** The First Thatcher Government 1979-83: Contemporary Conservatism and Economic Change, Brighton: Wheatsheaf.
- Holmes Peter, (1986).** The Conservative Government 1979-1984, London.
- Jessop B. Bannet K. (1988).** *Thatcherism: A tale of Two Nations*, Polity Press Cambridge.
- Jones Bill, Kavanagh D. (1995).** *British Politics Today*, Fifth ed. Manchester University Press.
- Jones Bill, (1991).** *Politics UK*, Harvester Wheatsheaf Philip Allan, Cambridge University Press.
- Kavanagh Dennis (1995).** *Thatcherism and British Politics*, New Edition, Oxford Press.
- Marsh David (1992).** Implementation Gap: Explaining Policy Change and Continuity, Implementing Thatcherite Policies; Buckingham: Open University Press.
- Riddel Peter (1985).** *The Thatcher Government*, Basil Black well, Updated ed., Oxford.
- Sarsu Ayhan (Kasım 2003).** "Dünya'da ve Türkiye'de Özelleştirme: Genel Bir Değerlendirme", *Asomedyaya Dergi*. (<https://ayhansarisu.wordpress.com/2012/10/22/dunyada-ve-turkiyede-ozellestirme-genel-bir-degerlendirme/> [Erişim: 29.01.2017].)
- Savaş Vural F. (1994).** *Politik İktisat*, Beta Basım Yayın Dağıtım AŞ, İkinci Baskı, İstanbul.
- (1997). *İktisadın Tarihi*, Liberal Düşünce Topluluğu, İstanbul,
- (1986). *Keynezyen Ekonomi Yıkılırken*, Beta Basım Yayın Dağıtım AŞ, İkinci Baskı, İstanbul.
- Singh ve Atkins (1983).** Birleşik Krallık'ta Kömür Kullanımı Ve Pazarlamasının Görünümü, çev: Şevket Durucan (www.maden.org.tr/resimler/ekler/cf821bc98b2d343_ek.pdf)
- Taylor Andrew (1996).** From Salisbury To Major: Continuity and Change in Conservative Politics Manchester, Manchester University Press.
- Thatcher, Margaret (1993).** *The Downing Street Years*, Harper Collins Publisher.
- Üstünel Besim (1990).** *Makro Ekonomi*, Beşinci Baskı.
- Yay Turan, (2000).** "Birleşik Krallık'ta Özelleştirme" *İktisat Yazıları; Metodoloji-Düşünce-Politika*, Turan Yay, Gülsün Gürkan Yay, Beta Basım AŞ. İstanbul.
- Yay Gülsün Gürkan, (2000).** "Birleşik Krallık Ekonomisinde Thatcher Deneyimi" *İktisat Yazıları; Metodoloji-Düşünce-Politika*, Turan Yay, Gülsün Gürkan Yay, Beta Basım AŞ. İstanbul.